

ANMELDELSER

Gamle Høstredskaber.

Axel Steensberg: Ancient Harvesting Implements. A Study in Archaeology and Human Geography. Nationalmuseets Skrifter, Arkæologisk-Historisk Række, I. Gyldendal 1943.

Denne vægtige, omfangsrige Bog om Høstredskaber i den gamle Verden fra Oldtid til Nutid falder i tre Hoveddele. En Recension vil da naturligt dele sig i tre hertil svarende Afsnit.

I. *Eksperimenter med Hensyn til de forskellige Høstredskabers Kvalitet og Egnethed.* Forfatteren opkaster her det Spørgsmaal, hvilke Slags skærende Redskaber man maa antage har været brugt til Kornhøst i Oldtiden, og Spørgsmaalet søges besvaret gennem et Antal praktiske Forsøg med saavel gamle som moderne Redskaber, hvorved de forskellige Typers Anvendelighed prøves og belyses. Hovedresultatet bliver, at Oldtidens typemæssigt fast udformede nordiske Høstsegl i Flint eller Bronze, »Vinkelseglen«, har haft en mere eller mindre udpræget konkav Æg; forud for og samtidig med denne krumme Høstsegl har været anvendt et primitivere Redskab med lige Æg, Høstkniven af Flint; som en Mellemløst staar den uskæftede saakaldte »Bladsegl« af Flint.

Det er saavidt vides første Gang, systematiske praktiske Forsøg af denne Art er foretaget med nordeuropæisk Materiale. Det kommer Forfatteren i høj Grad til Gode, at han i sin tidlige Ungdom har tjent som Dreng og Karl paa Landet og fra den Tid er fortrolig med at føre Leen. Hvad Forsøgsresultaterne angaar, undrer det ikke, at Vikingetidens Le viste sig som et bedre Redskab end Romersk Jernalders; derimod er det mærkeligt, at Flinseglenes Ydeevne laa nær op ad den tandede Bronzesegls, for ikke at tale om, at en ligeægget uskæftet »Bladsegl« af Flint i Effektivitet gik forud for Bronzeseglene (til Gengæld har jo disse sidste haft Metalredskabets sædvanlige Fordel fremfor Flinten, at være mere holdbar). Som et interessant Resultat kan det noteres, at Stenildseglen virkelig kan bruges til Kornhøst, hvad adskillige Forskere, deriblandt Steensberg selv, betvivlede. Rigtignok viste

den sig at være en maadelig Kornsegl (og en daarlig Løvkni): god var den derimod som Ryddekniv til Tidsler og andet Ukrudt.

Som Helhed har dette første Afsnit Værdi ved sin Originalitet og Friskhed. Her er vundet nye Erfaringsresultater af en Mand, der har Føling med Høstredskabers praktiske Brug og saaledes ved, hvad han taler om.

II. *Gennemgang og Beskrivelse af det arkæologiske Materiale fra Danmark og Sydsverige.* Her fremlægges alle kendte Fund af danske og sydsvenske Høstredskaber fra Stenalder, Bronzealder, Jernalder og Middelalder. Disse Fund grupperes i daterede, usikkert daterede og helt udaterede Fund. Der opstilles et Antal Typer og en særlig Maalemetode for Flintsegle. Bronzeseglene inddeles efter Hubert Schmidts System med Tilføjelse af en femte Type. De mange Fundbeskrivelser er priselig kortfattede, for de samlede Funds Vedkommende med udtrykkelig Henviisning til daterende Stykker. Dette Afsnit er Afhandlingens »specielle Del«, hvori det danske og sydsvenske arkæologiske Primærmateriale, Tingene selv, fremlægges og diskuteres.

Ved første Blik kunde denne vidtløftige Stoffremlæggelse se ud som overflødig Afskrift af Museernes Fundprotokoller. Det er den dog ikke. Gaar man Beskrivelserne efter, vil man finde, at de er anderledes og oftest bedre end Protokollernes; de repræsenterer altsaa en Værdi. Steensberg opstiller for Stenalderens Vedkommende selvstændigt en Række Typer indenfor det ret brogede Stof, der almindeligvis kaldes »Flintsave«, men det lader sig ikke nægte, at Henføringen af disse Typer til nøjere afgrænsede Tidsafsnit undertiden er foretaget paa for løst Grundlag. Adskilligt kan endvidere indvendes mod Rubriceringen af en Del af selve det arkæologiske Materiale, af visse Fund fra Sten- og Bronzealder. Nu er Forfatteren ikke Fagarkæolog, han støtter sig helt igennem til Fagforskningens Primærdateringer og afholder sig fra selvstændige Forsøg paa dette Omraade; men saa meget mere Grund er der for ham til at udvise Forsigtighed, eller rettere Nøjagtighed, i Behandlingen af det arkæologiske Stof. Det er ikke uden Betydning, at Arkæologer, der bruger denne iøvrigt fortræffelige Bog, gøres opmærksom paa visse Urigtigheder, og jeg skal derfor kort paapege dem.

Først Flintseglene. Herfra undtages de halvmaaneformede Flintknive med lige eller konveks Æg; de er ikke Segle men Knive, deres Udbredelse er enorm, helt circumpolær, over Omraader der hverken kender Agerbrug eller Kvægavl. Dette er Steensberg klar over. Han inddeler Flintseglene i tre Hovedtyper: 1: Flække-

kniven, den uskæftede Høstkniv; 2: den halvmaaneformede Segl med konkav Æg; 3: »Bladseglen« (»the one-piece flint sickle«), der formodes anvendt bl. a. som Løvkniiv. Disse Typer deles igen i Underafdelinger: 1 a—b, 2 a—c, 3 a—c. *Typen 1 a*, Flækkekniven med lige Æg, er ved fire sikre Fund (Bopladserne Bundsø og Trelleborg, Jættestuerne Silstrup og Dræby) fast dateret til Jættestuetid. Her er ikke nogen Tvivl. *Typen 1 b* derimod forekommer temmelig tvivlsom. Den er bygget paa Fundene Nr. 474—80 (Bogens S. 67—68), der alle er udaterede Løsfund med Undtagelse af Nr. 479, et saakaldt »Bopladsfund« i Kalundborg Museum, ubrugeligt til Datering. Man maa da fastslaa, at Type 1 b, hvis den overhovedet er en Type, er udateret. Ikke desmindre siges det (S. 31), at den forekommer hovedsagelig (»occurs especially«) i Overgangsperioden mellem Sten- og Bronzealder; det tilføjes endda (S. 130) »in large numbers«.

Til denne saaledes med Urette daterede Type 1 b hører Stenildseglen, og for at tidfæste dette berømte Stykke anvender nu Steensberg sin nyskabte, ufunderede Datering af Typen. Han skriver (S. 74): »den (Stenildseglen) er utvivlsomt beslægtet med de rygtilhugne Flækkeknive, som er saa talrige i Dolktid«, men eftersom disse (d. v. s. Knive af Type 1 b) i Virkeligheden, som vi saa, ikke kan dateres, kan de ej heller eftervises at være »talrige i Dolktid«. Af denne Types postulerede Talrighed i Stenalderens sidste Periode slutter nu Steensberg, at Stenildseglen ikke kan være yngre end Ældre Bronzealder; men det kan den sikkert udmærket godt. Argumentet holder ikke. Det er meget sandsynligt, at Glob har Ret, naar han (i Winther-Festskrift 1938 S. 61) vil henføre Stenildseglen til Yngre Bronzealder, ligesom jeg gerne holder med Steensberg, naar han argumenterer for, at den næppe er ældre end Bronzealderens Begyndelse. Det rigtige er imidlertid at indrømme, at Stenildseglen endnu ikke kan nøjere placeres indenfor Bronzealderen. Den burde ikke hos Steensberg være opført under »dated finds«.

Hvad *Typen 2* angaar, de halvmaaneformede Flintsegle med konkav Æg, henføres den af Steensberg rigtigt til Stenalderens Slutning. Disse Flintredskaber er samtidige med Dolkene af Flint, hvilket man vilde kunne hævde alene paa Tekniken. Efter al Sandsynlighed (men modsat af hvad Steensberg mener, se Bogen S. 162) er de hugget efter Metalforbilleder, ganske ligesom Flintdolkene. Som Mønstrer kunde man tænke sig det flade halvmaaneformede Bronzeblad, der hos Steensberg har Betegnelsen Type V. Type 2's Datering hviler paa sikre Fund, dog ikke saa mange som de hos Steensberg anførte: Nr. 5—20 (se S. 37—40);

af disse er nemlig Nr. 7, 8, 10, 11 og 20 ubrugelige til Datering, hvilket Forfatteren burde have set.

Vi kommer saa til *Type 3*, den Steensberg selv kalder »one-piece flint sickle«, paa Dansk »Bladsegl«. Denne Type er bygget paa Fundene Nr. 432—473, som *alle* er udaterede Løsfund. Ikke desto mindre siger Steensberg S. 33 i sin Definition af Typen, at den hovedsagelig forekommer (»occurs especially«) i Overgangsperioden mellem Sten- og Bronzealderen! Det gaar jo ikke an. Typen er i Virkeligheden udateret. Steensberg betragter den som en Løvkniiv og mener, at den har haft samme Funktion som det tandede halvmaaneformede Redskab af Flint, hvilket han — særdeles skarpsindigt iøvrigt — vil slutte af deres modsvarende Udbredelsesomraade (de supplerer hinanden i Udbredelse, se Bogen S. 131—32). Steensberg betragter denne Type som Forbillede for Bronzeknopseglen med rund Knop (hans Type II β). Jeg tror nu, det forholder sig omvendt, som ogsaa Glob har foreslaaet det (Winther-Festskrift S. 42). De to Typer har store fælles Udbredelsesomraader her og i Østeuropa.

Af Bronzealderens Segltyper er tre hidtil ikke fundet i Danmark (Typerne Ia, III og IV). De danske Bronzesegltyper er følgende: Seglen med Skafttunge, Seglen med aflang Knop, Seglen med rund Knop og den flade Segl med tandet Æg. De daterende danske Fund er ikke alle af Steensberg behandlet som de skulde. Saaledes maa Nr. 496 Brunhøj (Bogens S. 77) betragtes som udateret; Nr. 533 Simested tilhører Müllers 8. Periode, ikke 7.; Nr. 547 Grisby er Müllers 7. Periode, ikke 8.—9. De nordiske Arkæologer er i Forvejen i deres Bronzealderkronologi besværet med to sideløbende Systemer, Montelius' og Sophus Müllers. Steensberg mener, at hertil bør føjes endnu et, nemlig Broholms, til Trods for at dette endnu ikke er fremsat i Litteraturen. De tre Systemer synkroniseres af Steensberg i en Tabel, der ikke bliver tydeligere ved visse af Trykfejl foraarsagede Aarstalsforskydninger. At Steensberg saaledes anvender et endnu upubliceret System, tør betegnes som en Overflødighed. Særlig uheldig er Noten S. 71, hvor det efter Bebudelsen af det kommende broholmske System hedder: »see also« Montelius og Müller. Saadan behandler man ikke Bronzealderkronologiens gamle Koryfæer! Dette vil Dr. Broholm sikkert være den første til at give mig Ret i.

Et ganske interessant Spørgsmaal, som Steensberg berører flygtigt i en Note S. 219, er det, om Kornseglen i dansk Oldtid var Mandens eller Kvindens Værktøj. Helt afgøres kan det ikke. Sagen stiller sig efter Fundene saaledes: Fra Stenalderens Slutningstid (Dolketid) haves ialt 10 Fund af Kornsegl sammen med Mands-

sager, ingen af Kornsegl med Kvindesager. Fra Bronzealderen kendes kun et eneste sikkert Gravfund med Kornsegl, nemlig Kvindegraven Nr. 502. Derimod kendes adskillige Depot- eller Votivfund, hvori Kornsegl forekommer sammen med andre Sager: fra Ældre Bronzealder Kornsegl i 6 Fund med Mandssager, i 5 med Kvindesager, i 3 med begge Dele; fra Yngre Bronzealder Kornsegl i 6 Fund med Mandssager, i 6 med Kvindesager, i 9 med begge Dele; fremdeles haves 2 ikke nærmere daterbare Bronzealderfund med Kornsegl sammen med Mandssager. Fra Jernalderen endelig kendes Kornseglen fra 7 Mandssager, fra 1 ikke helt sikker Kvindegrav samt fra 4 »kønsbestemmelige« Grave. Dette statistiske Materiale er for spinkelt til, at man tør drage Slutninger ud fra Ikke-Forekomst. Det sandsynligste er da, hvad Steensberg ogsaa bemærker, at Kornhøstningen Oldtiden igennem har været udført af begge Køn. I Norge forekommer Seglen i hvert Fald i Yngre Jernalder baade i Mands- og Kvindegrave, for Sveriges Vedkommende synes de mange Segle, der kendes fra keltisk og tidlig romersk Tid, ikke at være fundet sammen med Mandssager men ganske vist heller ikke med absolut sikre Kvindesager; Sagen staar her uvis.

De i det foregaaende fremførte Indvendinger med Hensyn til visse af Steensbergs Placeringer af Typer og Fund skal imidlertid ikke tilsløre, at Stoffremlæggelsen i Almindelighed er forsvaret nok og særdeles fortjenstfuld.

III. *Høstredskabernes Oprindelse og deres Udvikling i den gamle Verden op til vor Tid.*

Dette Bogens tredie Storafsnit udgør dens »almindelige Del« i Modsætning til den foregaaende »specielle«. Her sættes det nordiske Stof ind i sin Verdenssammenhæng, idet nu Høstredskabernes Opstaaen og Udvikling i den gamle Verden fra Oldtid til nyere Tid tages op til Drøftelse. Denne Gennemgang, som er Bogens Kærnedel, foretages Type for Type (Høstkniv, Vinkelsegl, Løvkni, Kortle, Bøjlesegl, Langle), geografisk og kronologisk. Steensberg proklamerer sig som Kulturgeograf og som en Hævder af Tilpasningssynspunktet. Redskabsformerne er »Frugten af en stadig Bestræbelse for Tilpasning til de givne Naturbetingelser og Samfundets Kulturform«. Steensberg har her sat sig ind i et udstrakt flersidigt Stof, overvejende af arkæologisk Art. Hans Behandling og Brug af de forskellige arkæologiske Fund fra Sten-, Bronze- og Jernalder i Europa, Afrika og Asien er gennemgaaende forsvarlig. Man finder i dette vægtige Afsnit ikke sjældent nye Synspunkter og Teorier af Interesse.

Den oprindelige Høstmetode har, hævder Steensberg, været Af-skæring af Kornet, ikke Ruskning eller Plukning, og hans Argu-menter mod Ruskningsteorien (S. 122—26) synes mig gode. Det er utvivlsomt rigtigt, at Spurrells Teori om Okse- eller Heste-kæben som Oprindelsen til Vinkelseglen er for snæver; Virkelig-heden er mere mangfoldig (S. 135). Sandsynligheden taler for, at Agerbrugets Udviklingsstadium i nogen Maade lader sig aflæse paa Høstredskabets Konkavitetsgrad (S. 139), hvoraf skulde følge, at de svenske »Flintsaves« mindre udprægede Konkavitet betyder ringere Specialisering af Høstredskaberne og altsaa mindre ud-viklet Kornavl. Træffende er Paavisningen af, at Bronzealderens Knopsegl passer ind i et Skaft af den Type, som Stenildflækken sidder i. Hvad iøvrigt Knopseglen angaar, gaar Steensberg imod den af Hubert Schmidt fremsatte og af Déchelette støttede Teori om, at den skulde være opstaaet i Rhônebassinets; han mener, at større Sammenhænge her har gjort sig gældende. Udmærket er Undersøgelsen af Forholdet mellem Bøjlesegl og Le (Kortleen og Langleen), hvor Forfatteren overfor det vanskelige Balance-problem igen drager Nytte af sin praktiske Landmandserfaring. Oprindelig var Leen det Redskab, hvormed Høet bjergedes, og i lange Tider holdt den sig til dette sit Omraade uden at gribe ind paa Seglens; men efterhaanden fortrængte Leen Seglen, hvil-ken Proces belyses indgaaende. Steensbergs Fremstilling af Lang-leens Udvikling er interessant og skarpsindig. Skaftet gøres langt for at skaffe Modvægt mod den forlængede Bladspids, og Be-vægelsen forvandles fra et Hug til et Træk; dette sker i ældre Jernalder i Østalpernes og Karpaternes Dalfører, hvor Løvenge forvandles til Kulturenge.

Steensberg udkaster den Tanke, at den ældre Jernalders Vin-terfodring af Kvæget i Stald herhjemme ikke alene skyldes Klima-forværringen i keltisk Tid men ogsaa, for romersk Jernalders Vedkommende, Impulser fra Romerriget, hvor man i ældre Kej-sertid under den almindelige Handelsopblomstring fandt større Mulighed for Afsætning af Storgodsernes Landbrugsprodukter. Hertil er at sige, at baade hos Cato og Varro græsser Okserne ude om Vinteren, selv om ganske vist Vinterfodring kendes; men først Columella og Plinius omtaler for Alvor Vinterstald og Stald-gødning. Det er nok muligt, at Gødningsproblemerne og Gødnings-brugen er naaet til Norden ved romersk Paavirkning, men Stald og Staldgødning, der dukker op her allerede i keltisk Tid, skyldes utvivlsomt Klimaforværringen.

Steensberg indleder sin Disputats med en Oversigt over den vigtigste hidtidige Litteratur, og han slutter den med en Op-

fordring til en fremtidig omhyggeligere Beskrivelse af Høstredskaberne som Grundlag for en bedre Typologi. Hans Bog er i Virkeligheden den første sammenfattende Behandling af det store Emne. Den repræsenterer en usædvanlig Arbejdspræstation, og der er slet ingen Tvivl om, at jo dens Fortrin opvejer Manglerne. Steensberg har vist sig som en selvstændig Forsker, af hvem man maa vente sig meget. Hans Bog vil faa varig Betydning paa sit Omraade som den første systematiske Fremstilling gennemført ud fra et sikkert fastholdt kulturgeografisk Synspunkt.

Johannes Brøndsted.

Nye Købstadshistorier.

Chr. Behrend: Fra det gamle Middelfart. 212 S. Middelfart 1942. — *Otto Bisgaard:* Af Silkeborg Handelsplads' Historie. 1860—1900. Silkeborg 1942. — *C. Klitgaard:* Vester Brønderslev Sogns og Brønderslev Købstads Historie. 253 S. Brønderslev 1943. — *C. Lindberg Nielsen:* Varde Bys Historie. 325 S. Udg. af Varde Byraad. Varde 1942. — *P. Riismøller:* Aalborg, Historie og Hverdag. 270 S. Udg. af Aalborg By. Aalborg 1942. — *Albert Thomsen:* Holbæk Købstads Historie. 861 S. Udg. af Holbæk Byraad. Holbæk 1936—42.

De senere Aars mange Købstadsjubilæer har fremkaldt en lang Række nye Købstadshistorier. I mange Tilfælde har vedkommende By betalt Omkostningerne ved Udarbejdelse og Udgivelserne. Det er glædeligt at se den historiske Interesse, de herved har lagt for Dagen, og det er endnu bedre, at Pengene ikke er givet ud forgæves. Mellem de Købstadshistorier, der er fremkommet i den seneste Tid, maa adskillige nemlig henregnes blandt de bedste indenfor Byhistoriernes lange Række.

Mellem de mange Bind findes saavel Arbejder af Enkeltmand som Samlingsværker, hvor Stoffet er delt mellem flere Medarbejdere. De nylig afsluttede »Aarhus gennem Tiderne« og »Viborg Købstads Historie« har vist, hvor fortræffelige Ting der kan fremkomme, naar Arbejdet deles mellem Specialister. Trods sine uomtvistelige Fordele rummer Værket med flere Medarbejdere dog den Fare, at Helhedspræget gaar tabt. Selv nok saa gode Monografier over enkelte Sider eller enkelte Tidsafsnit af en Købstads Historie vil kun vanskeligt kunne sammenføjes til et Helhedsbillede af Byens Udvikling.

Blandt Metodens Fordele er dog uægtelig den meget store, at Arbejdet bliver overkommeligt, mens der kræves en overordentlig